

A KÉTELY MOZGATÓRUGÓI

Az európai integráció mélyítésével kapcsolatos választói attitűdöket
befolyásoló tényezők Skandináviában

Polgár Tamás

(egyetemi tanársegéd, Budapesti Corvinus Egyetem, Politikatudományi Intézet)

ÖSSZEFOGLALÓ

Bár Norvégiában az Európai Unióhoz való csatlakozás kérdése a választók és a politikai pártok egyértelmű többségének elutasítása miatt továbbra sincs napirenden, Svédországban és Dániában a mainstream pártok és a szavazók többsége elfogadta, és összességében inkább előnyösnek tartja országa EU-tagságát. Az integrációval kapcsolatos, Skandinávia-szerte sok szempontból szkeptikusnak tekinthető attitűdök ugyanakkor – az unió komplex jellegéből adódóan – nem redukálhatók pusztán a tagság támogatására, illetve elutasítására. E tanulmányban a 2009-es Európai Választási Felmérés (EES), valamint a szintén 2009-es norvég választási felmérés adatainak elemzésével azt vizsgálom, hogy az integráció mélyítésével kapcsolatos választói attitűdöket milyen irányban és milyen mértékben befolyásolják a strukturális, az ideológiai és a kontextuális tényezők, valamint – a két EU-tag esetében – az unió jelenlegi működésével kapcsolatos percepciók. Az eredmények azt mutatják, hogy a hagyományos bal-jobb önbesorolás önálló hatása kisebb, mint amit a szakirodalom többsége feltételez, mivel Norvégiában elsősorban a strukturális, míg a másik két országban egyéb ideológiai, illetve kontextuális tényezők is sok esetben legalább ilyen fontos szerepet játszanak.

Kulcsszavak: Európai Unió ■ Skandinávia ■ választói attitűdök ■ EP-választás ■
euroszepticismus

Évtizedek óta közhelynek számít, hogy a skandináv országok a „legvonakodóbb” európaiak közé tartoznak (Miljan, 1977). Norvégia két alkalommal utasította el népszavazás útján az ország EGK/EU-csatlakozását (1972-ben és 1994-ben), Dániában először a Maastrichti Szerződést (1992), majd az euró bevezetését (2000) szavazták le, Svédországban pedig szintén a közös valutára (2003) mondott nemet a választók többsége (Saglie, 2000; Buch–Hansen,

* A tanulmány a TÁMOP-4.2.2.B-10/1-2010-0023 projekt keretében kapott támogatással jelenik meg. Köszönettel tartozom továbbá a két anonim bírálónak, akik kritikus megjegyzéseikkel, javaslatokkal nagyban hozzájárultak a tanulmány jobbá tételéhez. A fennmaradó hibákért a felelősség kizárólag engem terhel.

2002; Aylott, 2005a). A népszavazási eredményektől függetlenül az összehasonlítható közvélemény-kutatások többé-kevésbé egybehangzóan azt támasztják alá, hogy ezen országok állampolgárai az integráció egészét és számos rész kérdését tekintve is szkeptikusabbak, mint az európai átlag, s nagyrészt ennek köszönhető például, hogy Dánia a közös valután kívül több más közösiégi politika alól is mentességet (ún. opt-outot) élvez (Buch–Hansen, 2002).

Ezzel együtt úgy tűnik, hogy míg Norvégiában a közvélemény (és a pártok) többsége tartósan és mereven ellenzi az EU-csatlakozást, és ezért a tagság kérdése lényegében az 1994-es népszavazás óta tabunak számít (Polgár, 2011), addig az 1973-ban csatlakozott Dánia és az 1995-ben a csatlakozást csak igen sovány többséggel megszavazó Svédország esetében magának a tagságnak a kérdése a 2000-es években legalábbis nem volt komoly vita tárgya. Egyrészt a választók aránylag jelentős többsége értékeli úgy tartósan – pl. az Eurobarometer adatai, ill. hazai felmérések (Holmberg, 2009) alapján –, hogy az ország EU-tagsága „jó dolog”,¹ illetve, hogy országuk számára előnyös,² másrészt szinte az összes párt elfogadta a tagság tényét, és ha korábban propagálta is, mára már nem szorgalmazza az ország EU-ból való távozását (Tallberg et al., 2010: 90–92.).

Ez nem jelenti ugyanakkor azt, hogy akár a választók, akár a pártok egyformán lelkes támogatói volnának az unió jelenlegi állapotának, akár a további integrációs törekvéseknek, így mind a szavazók, mind a pártok jelentős része tekinthető ebben az értelemben euroszeptikusnak,³ azt értve ez alatt, hogy ellenzik az EU további, szupranacionális irányba tett integrációs lépéseit. E tanulmány fő kérdése éppen az, hogy milyen tényezők befolyásolják az *integráció mélyítésével* kapcsolatos álláspontokat.

Mielőtt ennek tárgyalására rátérnénk, fontos leszögezni, hogy az EU már jelenleg is egy igen komplex képződmény (egyes vélemények szerint politikai rendszer – Hix–Høyland, 2011), amely az eltérő szakpolitikai területeken igen eltérő sajátosságokkal, kompetenciákkal, döntéshozatali mechanizmusokkal („policy modes”) rendelkezik (Wallace, 2010). Éppen ezért nem meglepő, hogy a közvélemény jóval differenciáltabb annál, semmint, hogy egy egyszerű tagság/kilépés, vagy akár egy több/kevesebb Európa-dichotómia mentén értelmezni lehetne.

Az Eurobarometer (EB) felmérései alapján jól megfigyelhető például, hogy míg a skandináv országok közvéleménye egyértelműen támogatja az EU szabadkereskedelemre, az utazás/munkavállalás szabadságára, a béke és a demokrácia megteremtésére, a versenyképesség növelésére, a környezetvédelem és a klímaváltozás elleni küzdelem közös erőfeszítéseire, valamint az unió bővítésére vonatkozó törekvéseit, addig jóval szkeptikusabb például a közös fiskális és monetáris politika, a szociális jogok, vagy a bevándorlási politika közösségiesítése vonatkozásában (EB, 71: 150., 209.). Ez utóbbi tényező szoros összefüggésben van azzal, hogy a dán választók sokkal nagyobb része (57%)

gondolja úgy, hogy a bevándorlással kapcsolatos problémákat nemzeti szinten, és nem EU-szinten kell kezelni, mint EU-átlag (37%) (EB, 73: 95.). Továbbá, a dánok az unió átlagánál jóval nagyobb arányban gondolják úgy, hogy a migráció az országot érintő két legfontosabb probléma egyike (15%–9%), míg egyértelműen a – bevándorlással szorosan asszociált – bűnözés a legfontosabb probléma (vö. EB, 71: 61., ill. EB, 72: 102.). Svédországban mindkettővel kapcsolatban alacsonyabb, az átlaghoz közelebb eső eredményeket kapunk, és a gazdasági/munkanélküliségi kérdések, valamint a környezetvédelem vezetnek. Fontos különbség, hogy míg a dán választók átlagnál kisebb aránya gondolja úgy, hogy az EU-nak a bevándorlási ügyekkel kellene foglalkoznia, addig a svéd választók aránya – akik szerint az Uniónak elsősorban környezetvédelmi kérdésekkel kellene foglalkoznia – a legmagasabb az összes tagország között (61%–26%), igaz, ez Dániában is magas (50%) (EB, 73.4: 87.). Szintén nagyon fontos, hogy a bár a dán válaszadók körében is számos pozitív asszociáció él az integrációval kapcsolatban, kiugróan magas azok aránya, akik a túlzott bürokráciát emelik ki, vagy – ami a témánk szempontjából fontosabb – a bevándorlási politikával szorosan összefüggő tényezőket: a külső határok elégtelen védelmét, valamint a bűnözés növekedését. Svédország esetében ez egyáltalán nem jellemző, ott az említett pozitív asszociációk rendelkeznek kiemelkedően magas értékekkel (EB 71: 87.).

Ugyanezt a logikát támasztja alá, hogy a szavazók többsége, bár támogatja, és alapvetően előnyösnek tartja országa EU-tagságát, mindkét országban népszavazáson utasította el az euró bevezetését, sok esetben szembemenve „saját” pártjának hivatalos álláspontjával (Aylott, 2005a; Buch–Hansen, 2002). Ezzel együtt, Svédország esetében pl. a tagságot támogató szavazók 78%-a szavazott az euró bevezetésére, míg az ellenzők 91%-a ellene, ami az erős összefüggésre utal (Ersson–Wide, 2005: 54.). Összességében azt lehet látni, hogy míg a dán és a svéd polgárok inkább elégedettek országuk uniós tagságával, abból egyértelmű (elsősorban gazdasági) előnyöket tapasztalnak, és ezért sem „hasznossági”, sem „ideológiai” alapon nem tekinthetők euroszkeptikusnak, ugyanakkor országuk szuverenitásának feladását az átlagnál nagyobb arányban féltik, és többségük ezért tekinthető a további mélyítéssel szemben szkeptikusnak (Sørensen, 2006).

A rendelkezésre álló empirikus adatok, illetve a statisztikai modellezés érdekében ugyanakkor e komplexitást szükségszerűen le kell egyszerűsíteni, bár az előbbieken bemutatott sajátosságokra az adatok elemzése során több helyen utalni fogok. Másként megfogalmazva: a kérdés összetettségének elismerése ellenére – elsősorban a rendelkezésre álló adatok eredményeként – az elemzéshez e tanulmányban *a mélyítéssel (Dánia, Svédország), illetve a belépéssel (Norvégia) kapcsolatos attitűdöket használom függő változóként*, ugyanakkor a következőkben bemutatott, ún. „teljes modellben” kifejezetten az EU-val kapcsolatos egyéb attitűdöket is beépítem a vizsgálati keretbe, melynek során azt

elemzem, hogy az unióhoz közvetlenül társuló egyéb vélekedések (intézményekbe vetett bizalom, az integráció gazdasági és egyéb eredményeinek percepciója, stb.) milyen hatást gyakorolnak az integráció mélyítésével, illetve a belépéssel kapcsolatos álláspontokra.

HIPOTÉZISEK

A szakirodalom megosztott abban a kérdésben, hogy az EU-val kapcsolatos politikai konfliktusok tekinthetőek-e önálló törésvonalnak (ez részben definíciós kérdés, vö. Bartolini–Mair, 1990), és amennyiben igen, ezek nagyrészt egybeesnek-e, vagy inkább keresztbemetszik a hagyományos – elsősorban a gazdasági alapú bal-jobb dimenzióval összefüggő – fő törésvonalat. A szerzők egy jelentős része (pl. Gabel–Hix, 2002; Hooghe et al., 2002) amellet érvel, hogy az integrációval kapcsolatos preferenciák igen jelentős részben egybeesnek, illetve magyarázhatóak a bal-jobb dimenzióval, ami implicite azt is jelenti, hogy elsősorban *ideológiai/strukturális meghatározottságúak*, és ezért időben viszonylag stabilak.

Más szerzők (Sitter, 2002; Green–Pedersen, 2012) viszont éppen a *kontextuális tényezők*, ezen belül is elsősorban a pártok meghatározó szerepét emelik ki, akik nem is annyira közvetlenül a választók unióval kapcsolatos preferenciáit, hanem az EU-ügy politizáltságát befolyásolják – a körülmények és lehetőség, strukturák által behatárolt – stratégiai viselkedésük, ezen belül is elsősorban a kormány–ellenzék-dinamika eredőjeként, és ennek köszönhető, hogy a kérdés politikai napirenden elfoglalt helye a választók preferenciáitól szinte függetlenül folyamatosan változik. Ennek értelmében pusztán a hagyományos törésvonalak mentén nem lehet mobilizálni az egyes társadalmi csoportokat az integráció ellen, vagy éppen mellette (Hix, 1999), hanem elsősorban a pártokon múlik, hogy az EU-kérdés politizálásával, illetve különböző álláspontok megfogalmazásával milyen mértékben tudják saját szavazótáborukat maguk mögé állítani. Nyilvánvaló, hogy e tényezők relatív hatása időben, és főleg térben változik, ezért az alábbiakban néhány konkrét hipotézist fogalmazok meg, illetve a rendelkezésre álló adatok alapján tesztelek annak érdekében, hogy e két fő tényezőcsoport relatív súlyát meghatározhassam a három skandináv ország esetében.

Arra keresem tehát a választ, hogy az unió mélyítésével kapcsolatos kérdések egy teljesen új, a korábbiaktól független konfliktusstruktúráként (törésvonalaként?) jelennek-e meg, melynek eredményeként új szavazói magatartási mintázatok, társadalmi csoportok közötti szövetségek és koalíciós képletek jöhetnek létre, vagy pedig az EU-val kapcsolatos attitűdök alakulása elsősorban a hagyományos konfliktusstruktúrákkal magyarázható. Az már egy következő kérdés, hogy ezeket a konfliktusokat a pártok mennyire vállalják fel, vagyis

mennyire politizálják át, ezzel azonban terjedelmi okokból egy másik tanulmányban foglalkozom (Polgár, 2014).

Kutatások sora mutatta ki, hogy a három skandináv ország között Svédországban volt mindig is a leginkább egydimenziós, a gazdasági alapú bal-jobb skála alapján strukturált a pártrendszer (Berglund–Lindström, 1978), és bár a '90-es években visszaesett e dimenzió jelentősége, még a 2010-es választáson is a pártválasztást messze a legerősebben magyarázó tényező az állami újraelosztással kapcsolatos („közösségi” vs. „magán”) konfliktus volt (SCB, 2011: 79.). Az osztály alapú szavazás jelentőségét mutató Alford-index alapján mért gazdasági jellegű törésvonal is igen erősnek tekinthető Svédországban – erősebbnek, mint a másik két skandináv országban (Knutson, 2004b). Továbbá Svédország és Norvégia esetében hagyományosan a jobboldal támogatta elsősorban az ország csatlakozását főként a piaci liberalizáció és a gazdasági integráció előnyeire hivatkozva, míg a baloldal (és a norvég esetben a centrum pártok) megosztottak, vagy kifejezetten unió-ellenesek voltak (Arter, 2008).

H1: Különösen Svédország esetében a gazdasági kérdésekkel összefüggő bal-jobb dimenzió hatása erősebb, mint a többi strukturális, illetve ideológiai tényezőé, vagyis a baloldali önbesorolás erőteljesebb EU-szeptikus nézeteket eredményez, mint a többi strukturális, ideológiai és kontextuális tényező.

A bevándorlási politika mindhárom országban releváns kérdéssé vált az elmúlt évtizedek során. A fent bemutatott Eurobarometer-felmérések adatai, valamint a választáskutatási eredmények (Borre, 2007) alapján, amelyek arra utalnak, hogy a dániai választások egyértelműen egyik legfontosabb és strukturáló témájává vált a migrációs politika a 2000-es években, arra számítok, hogy a bevándorlással kapcsolatos attitűdök – a pártválasztás mellett – az európai integrációval kapcsolatos nézeteket is erőteljesen befolyásolják, különösen Dániában. Ez a hipotézis jól összefüggésbe hozható azzal a jól ismert ténnyel is, hogy Dánia opt-outtal rendelkezik az EU igazságügyi, rendőrségi, menekültügyi és bevándorlás-politikájának bizonyos aspektusai alól, s az ismerttetett Eurobarometer-felmérések is arról árulkodnak, hogy a dán választók e kérdés vonatkozásában igen szkeptikusan szemlélik az unió további mélyítését.

H2: A bevándorlás-ellenes attitűdök nagyon erős (negatív) hatást gyakorolnak a további európai integrációval kapcsolatos preferenciákra, s ez az összefüggés különösen Dánia esetében kiemelkedően erős.

A részben társadalmi-kulturális, részben gazdasági okokra visszavezethető centrum–periféria konfliktus hagyományosan Norvégiában volt a leginkább meghatározó jelentőségű, de az 1994-es svéd népszavazás kapcsán is kimutatható volt (vö. Gallai, 1998; Saglie, 2000). Dániában a vidék az EU közös agrárpolitikájának jelentős nyertese, ellentétben a másik két skandináv országgal, ahol éppen ez a szektor (volt) a tagság legfőbb ellenzője.

H3: A centrum–periféria konfliktusnak különösen Norvégia, kisebb mértékben Svédország esetében szignifikáns hatása van az EU-tagsággal kapcsolatos attitűdökre (a periféria szkeptikusabb), míg Dániában ez a hatás nem egyértelmű.

Bár a fent bemutatott Eurobarometer-felmérések alapján az unió mindhárom ország lakosai szemében elsősorban gazdasági/materiális jellegű „projektként” jelenik meg, és fő előnyét is elsősorban ebben látják, különösen a svéd választók körében várom azt, hogy a környezetvédelemnek nagy jelentőséget tulajdonító válaszadók nagyobb szerepet szánának az európai intézményeknek. Norvégia esetében ugyanakkor hagyományosan a materiális érvek voltak erősebbek az uniópárti oldalon, míg az utóbbi időben az EU jelentős erőfeszítéseket tett például a közös környezetvédelmi standardok és a klímaváltozás elleni küzdelem területén, ami akár ellensúlyozhatja is a posztmateriális alapú kritikát. Norvégia esetében tehát a materiális értékrendet valló szavazók várhatóan pozitívabban viszonyulnak az ország EU-tagságához, mivel a csatlakozást támogató legfontosabb (bár nem kizárólagos!) érvek elsősorban a tagság gazdasági (és politikai) előnyeire kötődtek, míg az ellenzők – bizonyos konkrét szektorok nyilvánvaló gazdasági ellenérdekeltsége mellett – a közösség vélt vagy valós negatív hatását hangsúlyozták a környezetvédelmi, társadalmi igazságossági kérdésekre (Saglie, 2000). A „*new politics*”- dimenzió (Knutson, 2004a) kapcsán a várt hatás tehát nem egyértelmű.

H4: A három országban a – környezetvédelmi és részben morális kérdések fontosságával mért – materiális–posztmateriális dimenzió ambivalens hatását várom.

Annak ellenére, hogy előzetes ismereteink szerint a pártok és szavazótáboraik sok esetben igen megosztottak az integráció kérdésében, és ezért a pártok általában tudatosan igyekeznek ezt a kérdést a politikai napirendtől távol tartani, hipotézisem szerint mégis megfigyelhető egy bizonyos szintű kongruencia a pártok és szavazóik pozíciói között (vö. Polgár, 2014). Ez az összefüggés ugyanakkor – a már említett megosztottság és az ügy általában alacsony prioritása miatt – nem magától értetődő (és a látszat ellenére nem is tautologikus), hiszen a választók – néhány nagyon markáns kivételtől eltekintve – elsősorban nem az EU-val kapcsolatos pozíciók alapján választanak pártot – még az EP-választáson sem –, sőt a pártok unióval kapcsolatos pozíciói nagyon gyakran nem esnek egybe a választók nézeteivel, még a kisebb, várakozásaink szerint egységesebb EU-szkeptikus pártok esetében sem (uo.). Nagyrészt a szociáldemokraták erős megosztottságának köszönhető például az 1994-es norvég (Saglie, 2000), illetve a 2003-as svéd népszavazások sikertelensége (Aylott, 2005a). Ennek ellenére azt várom, hogy a markánsan tagság-ellenes álláspontot elfoglaló (rendszerint kisebb, s részben emiatt egységesebb) pártok szavazói szignifikánsan EU-szkeptikusabbak, mint a többi párt szavazója.

H5: Az euroszeptikus pártok szavazói negatívoabban viszonyulnak az integráció mélyítéséhez, mint a többi szavazó.

Tekintettel a kérdés komplexitására és a választók jól ismert információhiányára azt várom, hogy a választók az EU-val kapcsolatos nézeteket nem kizárólag (és talán nem is elsősorban) az unió tényleges működésével, berendezkedésével kapcsolatos, sokszor elvi, ideológiai jellegű preferenciák alapján, hanem egyszerűen a jelenlegi, hazai gazdasági és politikai helyzet extrapolálása révén alakítják ki. Hipotézisem szerint az aktuális gazdasági, politikai helyzet pozitívabb megítélése az integráció iránt is pozitívabb attitűdöket eredményez, mivel a rossz politikai, és főként gazdasági helyzetért igen gyakran az unióban igyekeznek a politikai elitet a bűnbakot megtalálni. Ezzel éppen ellentétesen lehetne úgy is érvelni, hogy a hazai körülmények (relatív értelemben, vagyis Európa egészéhez viszonyítva) pozitív alakulása az integráció mélyítése iránti skeptikus attitűdöket erősítheti fel, vagyis a két tényező között negatív irányú összefüggésre számíthatunk. Különösen releváns lehet e hatásmechanizmus a 2008 óta felerősödő európai/globális pénzügyi, majd reálgazdasági válság és az ehhez képest relatíve jól teljesítő skandináv országok kapcsán, nem is beszélve az EU-nál lényegesen kedvezőbb gazdasági helyzetben lévő Norvégiáról (Polgár, 2013). Várakozásom szerint e mechanizmusok – akár egymást kioltó – hatásait csak körültekintő, a változók önálló hatásait feltérképező többváltozós regressziós elemzés segítségével lehet majd kimutatni.

H6: Az aktuális gazdasági, politikai helyzettel kapcsolatos értékelések, vagyis a kontextuális tényezők szignifikánsan befolyásolják az Európai Unióval kapcsolatos attitűdöket, bár a hatás várható iránya nem egyértelmű.

Végül, a rendelkezésre álló adatok (ld. fent) egyértelműen azt támasztják alá, hogy a dán és a svéd állampolgárok többsége, ha nem is tartozik a „leglelkesebb” európaiak közé, pozitívan értékeli, de legalábbis elfogadja országa tagságát. Ez azonban korántsem jelenti feltétlenül azt, hogy az EU-tagságot önmagában pozitívan értékeli, az unió intézményeiben alapvetően bízó, valamint a kihívások egy részét európai szinten kezelni kívánó, és ezért a nemzeti szuverenitás bizonyos mértékéről lemondani hajlandó szavazók támogatnák az integráció további mélyítését, különösen a politikai unió irányába történő továbbfejlesztését, a tagállami szuverenitás újabb, érzékeny területeinek átadását. Másképp megfogalmazva, az EU-val közvetlenül kapcsolatos pozitív attitűdök várakozásaim szerint szorosan összefüggnek az integráció mélyítésének támogatásával, ám *e két kérdés konceptuálisan és empirikusan is különbözik*. Ennek megfelelően az EU-val közvetlenül összefüggő attitűdöket (az unió intézményeibe vetett bizalom, a tagság előnyeinek megítélése, stb.) megítélésem szerint lehetséges *független* változóként beépíteni a modellbe, anélkül, hogy a magyarázat tautologikus lenne.

H7: Az Európai Unió jelenlegi működésével, intézményeivel, valamint az ország tagságával kapcsolatos pozitív attitűdök (Svédország és Dánia esetében) várhatóan erősen és pozitívan befolyásolják az integráció mélyítésével kapcsolatos preferenciákat.

Az alábbi modellekben a fent bemutatott változókat a következő logikai sorrend szerint csoportosítom, illetve vonom be az elemzésbe. Az állandónak tekinthető *szociológiai-strukturális* tényezők felől haladok a többé-kevésbé stabilnak tekintett *ideológiai dimenzió*n (politikai preferenciákon, értékeken) keresztül az aktuális politikai és gazdasági helyzet függvényében változó *kontextuális* tényezőikig, végül (Dánia és Svédország esetében) az unió különböző aspektusaival kapcsolatos explicit attitűdöket vonom be a vizsgálatba.

ADATOK

Az elemzéshez az Európai Választáskutatási Adatbázis (European Election Survey, EES, 2009) szavazókra vonatkozó adatait használtam fel Dánia és Svédország esetében, míg Norvégiával kapcsolatban a Norvég Társadalomtudományi Adatszolgáltató (NSD) és a Központi Statisztikai Hivatal által elvégzett és rendelkezésemre bocsátott, a 2009-es választás után elkészített nagymintás felvétel adataira támaszkodom (NSD, 2009). A dolgozat első felében függő változóként a következő kérdésre adott válaszokat használom indikátorként. Svédország és Dánia esetében:

„Vannak, akik azt mondják, hogy az európai egyesítés érdekében további lépéseket kellene tenni, mások szerint viszont az egyesülés már így is el van túlozva. Önnek mi erről a véleménye? (0–10)”

Mint említettem, Dániában és Svédországban viszonylag széles konszenzus alakult ki a 2000-es évekre magát az EU-tagságot illetően, így ez a kérdés önmagában napjainkban már kevésbé releváns, és nem is differenciál kellő mértékben a pozíciók között. Érdekes lesz ugyanakkor azt megvizsgálni, hogy van-e összefüggés a tagság támogatottsága és az integráció mélyítése iránti hozzáállás között.

Értelemszerűen Norvégia esetében nem az integráció erősségére/irányára vonatkozott a kérdés, hanem az ország csatlakozására:

„Hol helyezné el saját magát egy 0-tól 10-ig terjedő skálán, ahol a 0 azt a vágyat jelenti, hogy Norvégia semmiképpen ne váljon az EU tagjává, míg a 10 azt jelöli, hogy Norvégiának mindenképpen taggá kellene válnia?”

Elengedhetetlenül fontos hangsúlyozni, hogy Norvégia esetében – mind a különböző jogi forma, mind az eltérő adatfelvétel miatt – értelemszerűen más

a függő változó, és a legtöbb független változó tartalma és szövegezése is, jól lehet a cél az, hogy a lehetőségekhez mérten a lehető legnagyobb mértékben ugyanazokat a hatásmechanizmusokat vizsgálhassam. Noha természetesen koncepcionálisan is eltérő kérdés, hogy a norvég választók milyen mértékben tartják kívánatosnak az ország csatlakozását, illetve az, hogy a dán és a svéd válaszadók milyen mértékben támogatják a további és egyre szorosabb integrációt, úgy vélem, hogy az integrációval szembeni alapvető attitűdöket mindkét kérdéssel mérhetjük, ráadásul Norvégia, mint nem EU-tag esetében a tagság az integráció „mélyítését”, az integráció „előrehaladását” eredményezné az ország szempontjából, mivel a szuverenitás egy további, igen fontos részének közösségiesítését vonná maga után, akárcsak Dánia és Svédország esetében a további mélyítés. Ezzel együtt sem lehetséges közvetlenül összehasonlítani a norvég és a dán/svéd eredményeket.

A független változók részletes leírását az áttekinthetőség kedvéért a függelék tartalmazza.⁴

ADATELEMZÉS

A gondolatmenet logikáját követve a fenti hipotézisekben megfogalmazott összefüggéseket először egyszerű kétváltozós korrelációk alapján vizsgáltam, de ezek részletes bemutatásától terjedelmi okok miatt kénytelen vagyok eltekinteni, s egyből a többváltozós regresszió tárgyalására térek rá. Ahol releváns, a kétváltozós összefüggések eredményeire utalni fogok.

Noha az egyszerű korrelációs elemzés során a vizsgált független változók csaknem mindegyike a várakozásoknak megfelelő irányú, és sok esetben szignifikáns összefüggést mutat az unió iránti attitűdökkel, feltételezhető, hogy a független változók bizonyos párvai, csoportjai közötti korrelációk miatt ezek sok esetben nem önálló, csupán áttételes hatást gyakorolnak a függő változóra.⁵ Másképp megfogalmazva, több esetben nem lehetséges a kétváltozós korrelációk alapján az egyes tényezők hatását elkülöníteni, ezért az alábbiakban egy alaposabb, többváltozós regressziós modellben teszek erre kísérletet, mégpedig két lépcsőben. *Először*, a fenti eszmefuttatással összhangban, az „EU-hoz való viszony” elnevezésű változó-csoportot kihagyom az elemzésből annak érdekében, hogy az unió különböző aspektusainak megítélésétől független változók hatásait vizsgálhassam önállóan, ráadásul úgy, hogy a norvég felmérés többé-kevésbé azonos indikátoraival összehasonlítható módon tegyem mindezt (1. modell). *Ezt követően*, immár csak Dániát és Svédországot összehasonlítva vizsgálom meg az uniós preferenciákat is tartalmazó „teljes” modell összefüggéseit (2. modell).

A 1. táblázat mutatja be a két modell többváltozós regressziós együtthatóit, amelyek alapján a következő következtetéseket vonhatjuk le.

A *strukturális tényezőket* tekintve a legegységesebb helyzet Norvégia esetében körvonalazódik. A négyből három strukturális tényező hatása szignifikáns, és a várt iránynak megfelelő, vagyis az életkornak, az anyagi helyzetnek, valamint a centrum–periféria-tényezőnek a modell eredményei szerint önállóan is viszonylag erős hatása van. A többváltozós elemzés megerősíti azt a kétváltozós korreláció kapcsán kimutatható fontos feltételezést, mely szerint a centrum–periféria konfliktus Norvégia esetében az EU-val kapcsolatos attitűdök legerősebb – és időben rendkívül szilárd! – magyarázó dimenziója. Ezzel szemben a kontextuális tényezőknek nincsen szignifikáns hatása.

1. táblázat. Európa további egységesülésének (Dánia és Svédország), illetve Norvégia EU-tagságának támogatását meghatározó tényezők. Többváltozós (standardizálatlan) regressziós együtthatók (és standard hibáik)

	Dánia (1. modell)	Svédország (1. modell)	Norvégia (1. modell)	Dánia (2. modell)	Svédország (2. modell)
(konstans)	7,22*** (,82)	1,53** (,76)	-,80** (1,12)	4,96*** (,91)	-,52 (,80)
Szociológiai/demográfiai/strukturális tényezők					
kor	-,01*** (,01)	-,01 (,01)	,03*** (,01)	-,01** (,01)	-,003 (,01)
férfi	,18 (,16)	,04 (,17)	,21 (,17)	,16 (,16)	-,04 (,16)
anyagi helyzet	,04 (,08)	,12 (,08)	,001*** (,00)	,06 (,07)	,07 (,08)
centrum–periféria (centrum: pozitív)	,01 (,08)	,23*** (,08)	,36*** (,04)	-,03 (,08)	,21*** (,07)
Ideológiai dimenzió: Politikai nézetek, értékek, preferenciák					
bal–jobb skálán önbesorolás (jobb: +)	-,002 (,034)	,04 (,04)	,28*** (,05)	-,01 (,03)	-,01 (,04)
bevándorlás- ellenes	-,62*** (,07)	-,41*** (,07)	-,16*** (,04)	-,44*** (,07)	-,24*** (,07)
az abortusz libe- ralizálása	,06 (,11)	,16 (,10)	,43*** (,12)	,16 (,11)	,13 (,09)
a környezetvéde- lem fontos	-,03 (,07)	,14* (,07)	-,05 (,04)	-,04 (,08)	,10 (,07)
EU-szkeptikus pártra szavazott	-,82*** (,21)	-1,11*** (,23)	-1,64*** (,22)	-,15 (,22)	-,81*** (,22)

Kontextuális tényezők: aktuális gazdasági/politikai helyzet megítélése saját országban					
elégedettség a hazai demokráciával	,04 (,13)	,67*** (,12)	,03 (,15)	-,18 (,13)	,13 (,13)
a gazdasági helyzet értékelése az elmúlt évben	-,03 (,08)	,10 (,08)	,09 (,13)	-,15* (,08)	,12 (,08)
a gazdasági kilátások a következő évre	-,01 (,09)	,16* (,09)	,01 (,16)	-,004 (,09)	,17* (,09)
a kormány munkájának megítélése pozitív	-,05 (,19)	,54** (,22)	,15 (,12)	-,32* (,19)	,44** (,21)
Az EU-hoz való viszony					
európai identitás				,39*** (,12)	,72*** (,12)
bizalom az EU intézményeiben				,22*** (,08)	,26*** (,09)
elégedettség a demokráciával az EU-ban				,16 (,13)	,16 (,13)
az EU-tagság „jó dolog”				1,18*** (,20)	1,89*** (,19)
az ország számára legfontosabb problémát az EU szintjén kell(ene) kezelni				,04 (,18)	,02 (,19)
a nemzeti kormány felelőssége a gazdasági körülményekért				-,10** (,04)	,01 (,04)
az EU felelőssége a gazdasági körülményekért				,05 (,04)	,05 (,04)
<i>F</i>	11,98***	15,780***	25,288***	12,123***	25,258***
<i>R</i> ²	,14	,19	,18	,225	,402
<i>Korrigált R</i> ²	,13	,18	,17	,206	,386
<i>N</i>	939	905	1525	857	771

Forrás: EES (2009), valamint NSD (2009) -adatbázisok alapján saját számítások és szerkesztés. **p*<0,1, ***p*<0,05, ****p*<0,01

A két tagállamban ugyanakkor e tényezők egy-egy kivétellel nem rendelkeznek önálló, szignifikáns hatással. A centrum–periféria dimenzió hatása Svédország esetében mind a kétváltozós korreláció, mind a többváltozós modell alapján a várt irányú és szignifikáns, Dániában viszont ennek a tényezőnek nincsen önálló hatása. A kétváltozós korreláció esetében a dán periféria és az unió mélyítése iránti szignifikáns negatív hatás elsősorban abból adódhat, hogy a vidéki lakosság bevándorló-ellenesebb. Svédországban a kétváltozós elemzés szerint a jobb anyagi körülmények az EU mélyítése iránt pozitívabb nézetekkel voltak összefüggésben, ám a független változók (helyhiány miatt nem közölt) korrelációs mátrixa megmutatja, hogy a jómódú válaszadók jobboldalibbak, elégedettebbek a kormány teljesítményével, valamint a svédországi demokrácia működésével, s a jövő évre vonatkozó gazdasági kilátásai is pozitívabbak, így az anyagi helyzet hatása e csatornákon keresztül – közvetve – erősíti az unió mélyítésének támogatását.

Ami a *kontextuális tényezőket* illeti, Dániában egyik, a kétváltozós korreláció alapján szignifikáns tényező sem rendelkezik önálló hatással, megerősítve azt a képet, miszerint Norvégiához hasonlóan Dániában sincsen érdemi hatása az EU-val kapcsolatos attitűdök alakulására az aktuális (hazai) gazdasági, politikai helyzet megítélésének. Az a tény ugyanakkor, hogy a kormány teljesítményének megítélése a kétváltozós modellben még szignifikáns és viszonylag erősen negatív volt, míg az önálló hatása lényegében zérus, minden bizonnyal annak köszönhető, hogy a kormány teljesítményével elégedetlenebb választók elsősorban az ellenzéki (baloldali) pártok szavazói voltak 2009-ben, s mint a független változók közötti korrelációs összefüggések elemzése kimutatja, éppen a baloldali szavazók tűnnek az integrációval szemben pozitívabbnak.

Összességében fontos kiemelni, hogy míg Dánia és Svédország esetében a *szociológiai/demográfiai tényezők* önálló hatása csekély, addig Norvégia esetében ezek igen jelentősek. A kontextuális tényezők ugyanakkor Dániában és Norvégiában gyakorlatilag semmilyen szerepet nem játszanak az EU-val kapcsolatos álláspontok alakulásában, míg Svédországban három változónak is szignifikáns – pozitív – hatása van.

Norvégia esetében az adatok alapján jól kimutatható még 2009-ben is a szakirodalomban igen alaposan dokumentált *centrum–periféria konfliktus* (Lipset–Rokkan, 1967; Gallai, 1998; Saglie, 2000), és e többváltozós modellben is ennek a változónak van messze a legnagyobb magyarázó ereje. A másik erős hatást ebben a kategóriában az életkor mutatja, ám szemben a másik két skandináv országgal, az idősebb generáció egyértelműen EU-pártibbnak tűnik. Más szóval a *strukturális* tényezők jelentős mértékben, míg a *kontextuális* tényezők az adatok alapján egyáltalán nem határozzák meg az unióval kapcsolatos véleményt, ami az álláspontok nagyfokú időbeli stabilitását segíti elő.

Az *ideológiai dimenzió* kapcsán egy igen érdekes jelenségre lehetünk figyelmesek. Norvégiában a kétváltozós korreláció alapján pozitív, jóllehet nem szig-

nifikáns kapcsolatot állapíthatunk meg a bevándorlás-ellenesség és a csatlakozás támogatása között. (Ez a meglepő eredmény nemcsak az intuíciókkal, hanem a másik két ország egyértelmű eredményeivel is szemben áll.) Ezzel szemben a többváltozós regressziós modellben már teljesül a várakozásunk, miszerint a két változó között szignifikáns és negatív kapcsolat áll fenn. Ezt – a független változók közötti korrelációk alapján – alapvetően két tényező hatásának tudhatjuk be. Egyrészt a bevándorló-ellenesebb szavazók inkább a politikai spektrum jobboldalán találhatók, akikről viszont tudjuk, hogy pozitívabban viszonyulnak az ország csatlakozásához. Ha a bal-jobb önbesorolást kontrolláljuk, a bevándorlással kapcsolatos attitűdök hatása teljesen megszűnik. Szintén tudjuk, hogy a férfiak kevésbé elfogadóak a bevándorlókkal szemben, míg az eredmények szerint némileg nagyobb mértékben támogatják Norvégia tagságát. A másik feltételezhető ok, hogy a bevándorlással kapcsolatban liberális nézeteket valló szavazók szignifikánsan nagyobb eséllyel szavaztak EU-szkeptikus pártokra (főleg SV, V, KrF), amelyek szavazói viszont szignifikánsan negatívabban viszonyulnak az unióhoz. Az euroszeptikus pártok szavazói körében ugyanakkor már „helyreáll a rend”, vagyis szignifikáns és viszonylag erősen pozitív kapcsolat áll fenn a bevándorlás-ellenesség, valamint az unió iránti negatív attitűdök között. Röviden tehát azt állapíthatjuk meg, hogy a bevándorlás-ellenességnek Norvégia esetében (is) szignifikáns – negatív – hatása van az EU-val kapcsolatos attitűdökre, ám e tényező áttételes hatásai kioltják egymást.

A norvég választók *ideológiai dimenziójánál* maradvá megfigyelhetjük, hogy a környezetvédelmi/posztmaterális dimenzióknak az önálló hatása nem szignifikáns, ami annak köszönhető, hogy e változó csak áttételesen, a baloldali önbesoroláson, valamint az euroszeptikus pártokra való nagyobb szavazási hajlandóságon keresztül érezteti (negatív) hatását. Az adatok alapján ugyan nem tudjuk megerősíteni (vagy cáfolni), ám feltételezhetjük, hogy az EU – szemben a „posztmaterális oldal” gyakori érveivel – az elmúlt évtizedekben jelentős eredményeket ért el az olyan, e dimenzió szempontjából kiemelten fontos területeken, mint pl. a környezetvédelmi standardok szigorítása, a nemi esélyegyenlőség stb., s ezért lehetséges, hogy a posztmaterális értékeket előtérbe helyező szavazók szemében immár nem egyértelmű a csatlakozás ellen szóló érvek túlsúlya.

A többi *ideológiai változó* hatása Norvégiában szignifikáns, és irányuk megegyezik mind a várakozásainkkal, mind a kétváltozós korrelációkkal. A (terjedelmi okok miatt nem közölt) béta-együtthatók segítségével azt is leszögezhetjük, hogy a bal-jobb önbesorolás, az euroszeptikus pártra való szavazási hajlandóság, valamint a bevándorlás-ellenesség viszonylag erős hatást gyakorol a függő változóra, még ha nem is olyan erőset, mint a centrum–periféria konfliktus.

A bal-jobb önbesorolás önálló hatása mindkét tagállamban teljesen megszűnik: míg Dániában a kétváltozós elemzés alapján a baloldal vonatkozásában kimutatott pozitívabb EU-attitűd teljesen eltűnik, addig Svédországban megmarad ugyan egy nagyon gyenge – fordított irányú – összefüggés, amely ugyanakkor már nem szignifikáns. Ennek oka Dánia esetében egyértelműen az erős összefüggés a bevándorló-ellenesség és a jobboldali önbesorolás között. Svédországban a fő hatás az euroszeptikus pártokra való szavazási hajlandóságon keresztül jelentkezik. Az mindenesetre egyértelműnek tűnik, hogy a szakirodalomban általánosan elfogadott nézetet, mely szerint Svédországban nemcsak a pártválasztást, hanem az EU-val kapcsolatos attitűdöket is elsősorban a bal-jobb identitás határozza meg (vö. Gilljam–Holmberg, 1998; Holmberg–Oscarsson, 2004), mindenképpen árnyalni szükséges, hiszen – legalábbis az általam elemzett adatok alapján – ez a tényező nem önmagában, hanem csak áttételesen fejt ki a hatását.

A bevándorlás-ellenesség és az euroszeptikus pártra leadott szavazat önállóan is szignifikáns (negatív) hatással bír az unióval kapcsolatos attitűdökre mindkét EU-tag esetében. A környezetvédelem fontosságával mért posztmaterális dimenzióknak Dániában nincs, míg Svédországban van szignifikáns (pozitív) hatása a függő változóra. Dániában az abortusszal kapcsolatos álláspontnak nincsen önálló hatása.

Végül térjünk át a 2., „teljes” modell elemzésére!

Rögtön első ránézésre látszik, hogy az újonnan bevont kategóriában több – és mindkét ország esetében lényegében ugyanazon – változó szignifikáns hatást gyakorol az unió mélyítésével kapcsolatos attitűdökre, míg a korábbi három változó-csoportban több tényező elveszíti önálló szignifikáns hatását.

A *strukturális tényezők* közül Dániában továbbra is csak az életkornak, míg Svédországban a centrum–periféria dimenzióknak van szignifikáns hatása, így nagy biztonsággal kijelenthetjük, hogy Dániában az idősebbek, míg Svédországban a periféria lakói *ceteris paribus* negatívabban viszonyulnak az EU további mélyítéséhez.

Az *ideológiai dimenzióban* nem tapasztalunk drámai változást az unió megítélésével kapcsolatos változók bevonása révén: a bal-jobb önbesorolás és a morális dimenzió hatása ebben a modellben sem szignifikáns, míg a bevándorlás-ellenesség szignifikánsan negatív hatása megmarad. Ez a hatás különösen Dániában igen erős, olyannyira, hogy a *bevándorlással kapcsolatos attitűdöknek a teljes modell béta-együtthatói alapján erősebb a hatása, mint a közvetlenül az EU-val kapcsolatos attitűdöké*. Úgy vélem, hogy ez a következtetés a jelen elemzés talán legérdekesebb eredménye, ami teljes összhangban van a korábban bemutatott Eurobarometer-felmérések tanulságaival. Érdekes ugyanakkor, hogy Dánia esetében az euroszeptikus pártra leadott szavazat immár nem rendelkezik önálló hatással. Ennek egyik oka lehet, hogy az adatok szerint a

Népi Mozgalom az EU Ellen szavazótábora a pártnál jóval kevésbé euroszkeptikus (Polgár, 2014). A független változók közötti korrelációk alapján azt is megállapíthatjuk, hogy az euroszkeptikus pártokra való szavazási hajlandóság *közvetve*, az EU-tagság „jóságának” negatívabb megítélésén és az unió intézményeibe vetett alacsonyabb bizalmon keresztül csökkenti az EU mélyítése iránti pozitív hozzáállást, vagyis önmagában a szkeptikus pártra leadott szavazat nem feltétlenül párosul unió-ellenes választói attitűddel, ami összhangban van a skandináv pártok EU-kérdésekben megfigyelhető, fent említett gyakori megosztottságával. Végül megállapítható, hogy Svédországban a környezetvédelem fontosságáa csak közvetetten gyakorol hatást a függő változóra.

Rátérve a *kontextuális tényezőkre*, igen érdekes kérdést vet fel a dán szavazók kormánnyal való elégedettsége és az integráció mélyítése iránti vágy közötti, a teljes modellben immár újra szignifikánsan *negatív* hatás: míg az egyszerű kétváltozós korreláció ugyanilyen összefüggést mutatott ki, addig az *1. modellben* nem volt szignifikáns a kapcsolat. Az adatok mögé nézve ezt a paradoxont a következőképpen oldhatjuk fel. A független változók közötti korrelációk rámutatnak, hogy a választók minél elégedettebbek a kormány teljesítményével, egyfelől annál jobboldalibbak, másfelől viszont annál inkább gondolják úgy, hogy az unió „jó dolog”. Ez a két hatás tehát kioltja egymást. Egyszerűbben megfogalmazva azt szögezhetjük le, hogy a kormánnyal való elégedettség Dániában inkább negatív hatást gyakorol az EU további mélyítésére, s ez a hatás önállóan is jelentkezik, amennyiben az Európai Unióval kapcsolatos egyéb attitűdökre kontrollálunk. Ugyanakkor ez a hatás igen ambivalens, és könnyen elképzelhető, hogy a 2011-es kormányváltás után az előjele megfordult. Az mindenesetre biztos, hogy a 6. hipotézis bemutatása során vázolt mindkét érvrendszernek van létjogosultsága.

Szintén érdekes megfigyelni, hogy míg a hazai demokrácia működésével való elégedettség hatása Dánia esetében immár nem szignifikáns, a gazdasági helyzet retrospektív értékelése a teljes modellben (szemben a kétváltozós és az első többváltozós modellel!) szignifikáns és *negatív* hatást mutat. Ez az eredmény arra enged következtetni, hogy azok, akik meg voltak elégedve az elmúlt időszak gazdasági teljesítményével (és ezzel szoros összefüggésben saját kormányukéval is), nagyobb arányban vélték úgy, hogy a gazdasági válságért elsősorban az EU a felelős, legalábbis ezen a szinten kevésbé tudták hatékonyan kezelni a válságot.

Ezzel szemben Svédországban a teljes modell egyértelműen megerősíti, hogy a kormány teljesítményének értékelése önállóan is szignifikáns, pozitív hatást gyakorol az EU további mélyítésével kapcsolatos attitűdökre – vagyis a további európai integrációt elsősorban a kormánypárti szavazók támogatják –, ahogy a gazdasági kilátások pozitív megítélése is, míg a retrospektív ér-

tékelésnek és a hazai demokráciával való elégedettségnek a teljes modellben már nincsen önálló hatása.

Mint azt vártuk, az *EU-val kapcsolatos magyarázó változók többsége* (ám korántsem mindegyike) önállóan is szignifikáns hatással rendelkezik: különösen az európai identitás, az unió intézményeibe vetett bizalom, valamint a tagság pozitív értékelése gyakorol erős pozitív hatást az integráció mélyítésével kapcsolatos álláspontra. Messze a legerősebbnek tűnik mindkét országban az EU-tagság pozitív megítélése, ám, mint láttuk, Dánia esetében nem ezek, hanem a bevándorlási politikával kapcsolatos álláspont a leginkább meghatározó az integráció mélyítésének megítélése szempontjából.

KÖVETKEZTETÉSEK

Összegezzük tehát, hogy az empirikus eredményeink milyen mértékben támasztották alá a hipotéziseket! Mint a *2. táblázatból* kiderül, hipotéziseink nagyobb részét az adatok alapján bizonyítani tudtuk.

2. táblázat. A hipotézisek teljesülése az empirikus adatok tükrében

Hipotézis	Eredmény az egyszerű korreláció alapján	Eredmény a két regressziós modell alapján
1: Különösen Svédország esetében a gazdasági kérdésekkel összefüggő bal-jobb dimenzió hatása erősebb, mint a többi strukturális, illetve ideológiai tényezőé, vagyis a baloldali önbesorolás erőteljesebb EU-szkeptikus nézeteket eredményez, mint a többi strukturális, ideológiai és kontextuális tényező.	Részben megerősítve. Svédország és Norvégia esetében a bal-jobb dimenzióval erős – bár a vizsgált tényezők közül nem a legerősebb –, szignifikáns és várt irányú összefüggés.	Nagy részt elvetve. Sem Svédországban, sem Dániában nincsen önálló hatása a bal-jobb önbesorolásnak, míg Norvégiában ez az egyik legerősebb, szignifikáns és várt irányú hatás.
2: A bevándorlás-ellenes attitűdök nagyon erős (negatív) hatást gyakorolnak a további európai integrációval kapcsolatos preferenciákra, különösen Dániában.	Megerősítés. Dániában az egyik legerősebb (szignifikáns, negatív) korreláció. Svédországban némileg gyengébb, de várt irányú összefüggés. Norvégiában nincs szignifikáns kapcsolat.	Egyértelmű megerősítés. Mindhárom országban erős, szignifikáns és várt irányú hatás. Dániában a bevándorlással kapcsolatos nézetek jobban befolyásolják az EU mélyítésével kapcsolatos álláspontot, mint az unióval közvetlenül összefüggő attitűdök.

Hipotézis	Eredmény az egyszerű korreláció alapján	Eredmény a két regressziós modell alapján
<p>3: A centrum–periféria konfliktusnak különösen Norvégia, kisebb mértékben Svédország esetében erős hatása van az EU-tagsággal kapcsolatos attitűdökre (a periféria euroszeptikusabb), míg Dániában ez a hatás nem egyértelmű.</p>	<p>Mege erősítés. Norvégia esetében az összes változó közül a legerősebb (várt irányú, szignifikáns) hatás. Svédországban szintén erős, várt irányú hatás. Dániában gyengébb, de szignifikáns és azonos irányú.</p>	<p>Egyértelmű mege erősítés. Norvégia esetében az összes változó közül a legerősebb (várt irányú, szignifikáns) hatás. Svédországban szignifikáns, várt irányú hatás, de nem tartozik a legerősebbek közé. Dániában nincs szignifikáns önálló hatás.</p>
<p>4: A három országban a (környezetvédelmi és részben morális kérdések fontosságával mért) materiális–posztmateriális dimenzió hatása ambivalens.</p>	<p>Mege erősítés. Norvégiában a környezetvédelmi dimenzióval szignifikáns (ugyanakkor nem túl erős) negatív összefüggés, Svédországban a várakozásnak megfelelően szignifikánsan pozitív. Dániában nincs kapcsolat. A morális kérdésekben liberális álláspontot képviselők enyhén EU-pártibbakk mindhárom országban (főleg Norvégiában).</p>	<p>Mege erősítés. A morális dimenzió egyedül Norvégiában rendelkezik szignifikáns hatással. A környezetvédelemmel kapcsolatos attitűdök Dániában és Norvégiában nem rendelkeznek önálló szignifikáns hatással, mert a mögöttes tényezők (és érvek) eltérő irányú hatásai kioltják egymást, Svédországban ugyanakkor az 1. modellben még megmarad a szignifikáns pozitív hatás.</p>
<p>5: Az euroszeptikus pártok szavazói negatívabban viszonyulnak az integráció mélyítéséhez, mint a többi szavazó.</p>	<p>Egyértelmű mege erősítés. Mindhárom országban szignifikáns, és várt (negatív) irányú, erős összefüggés.</p>	<p>Részleges mege erősítés. Az 1. modellben mindhárom ország esetében szignifikáns és erős negatív hatás. A 2. modellben Dánia esetében már nem szignifikáns az önálló hatás.</p>
<p>6: Az aktuális gazdasági, politikai helyzettel kapcsolatos értékelések, vagyis a kontextuális tényezők szignifikánsan befolyásolják az EU-val kapcsolatos attitűdöket, bár a hatás várható irányja nem egyértelmű.</p>	<p>Részleges (inkább gyenge) támogatás. Svédország esetében ugyan mind a négy kontextuális tényező szignifikáns és pozitív összefüggést mutat az EU mélyítésének támogatásával, ám Dánia esetében csak a kormány teljesítményének értékelése mutat erős (negatív) összefüggést, míg Norvégia esetében egyik változó sem.</p>	<p>Gyenge támogatás. Az 1. modellben három svéd változónak van szignifikáns (pozitív) hatása, míg Dánia és Norvégia esetében egyiknek sem. A 2. modellben mindkét országban két-két változónak van enyhe hatása. A hatások iránya ugyanakkor országonként eltérő.</p>

Hipotézis	Eredmény az egyszerű korreláció alapján	Eredmény a két regressziós modell alapján
7: Az EU jelenlegi működésével, intézményeivel, valamint az ország uniós tagságával kapcsolatos pozitív attitűdök (Svédország és Dánia esetében) várhatóan erősen és pozitívan befolyásolják az integráció mélyítésével kapcsolatos preferenciákat.	Megerősítés. Öt változó mindkét ország esetében szignifikáns és erősen pozitív összefüggést mutat. A nemzeti kormány és az EU gazdasági helyzetért viselt felelőssége ugyanakkor nincs szoros összefüggésben az integráció mélyítése iránti igényvel.	Inkább megerősítés. Bár a regressziós modellben az ide sorolt változók csaknem fele nem szignifikáns, az EU-tagság pozitív megítélése, az európai identitás, valamint (kisebb mértékben) az uniós intézményeibe vetett bizalom önállóan is erős pozitív hatást gyakorol a függő változóra, sőt Dánia esetében a nemzeti kormány felelőssége is (negatívan). Dánia esetében ugyanakkor nem e tényezők, hanem a bevándorlással kapcsolatos attitűdök hatása a legerősebb.

Újra hangsúlyozni kell, hogy az integráció mélyítésével (illetve Norvégia esetében a csatlakozással) kapcsolatos attitűdök az unióhoz való viszonyulás mindössze egy lehetséges vetületét jelentik, vagyis az integrációval kapcsolatos attitűdök semmiképpen nem redukálhatók a tagság támogatása/ellenzése kérdésére. Ennek oka, hogy az EU különböző aspektusaival, közösségi vívmányaival kapcsolatban jelentősen eltérő támogatottságot tapasztalunk a skandináv országokban. Az elemzés érvényességét ez a tényező természetesen némileg behatárolja. Ezzel együtt összességében úgy vélem, sikerült egyrészt rávilágítani a mélyítéssel – mint az európai integráció legfontosabb aktuális kérdésével – kapcsolatos általános álláspontokat magyarázó legfontosabb tényezőkre, másrészt rámutatni arra a tényre, hogy bár a függő változóként vizsgált, az ország szempontjából az integráció mélyítésére vonatkozó attitűdök természetesen szorosan összefüggnek az EU intézményeibe vetett bizalommal, illetve a tagságból származó előnyök megítélésével, ám ezektől konceptuálisan és empirikusan is különböznek.

Az is egyértelműnek tűnik, hogy a szakirodalomban igen elterjedt feltételezés, mely szerint a választók bal-, illetve jobboldali identitása önmagában magyarázná az integrációval kapcsolatos attitűdöket, még Svédország esetében sem felel meg pontosítások nélkül a tényeknek. A választói identitás és a pártválasztás szempontjából valóban központi jelentőségű bal-jobb önbesorolás ugyanis nem önmagában, hanem az egyéb, elsősorban ideológiai, politikai preferenciákon keresztül gyakorol hatást az Európai Unióval kapcsolatos

nézetekre, és ezért inkább afelé hajlok, hogy az EU-dimenziót a bal-jobb skálától különálló, azt keresztbemetsző törésvonalnak, de legalábbis konfliktustényezőnek tekintsem, melynek strukturális, ideológiai, illetve kontextuális mozgatórugói egyaránt vannak. A három skandináv országban ugyanakkor – sőt, még a két uniós tag esetében is – e tényezők igen eltérő kombinációi határozzák meg az integráció mélyítésével kapcsolatos választói álláspontok min-tázatait.

JEGYZETEK

- ¹ Dánia: 55%, Svédország: 56%, EU27: 47% (Eurobarometer 75.3 [2011])
- ² Dánia: 70%, Svédország: 53%, EU27: 52% (Eurobarometer 75.3 [2011])
- ³ Ebben a dolgozatban nem foglalkozom részletesen az euroszkepticizmus definíciós kérdéseivel (vö. Szczerbiak–Taggart, 2000), vagyis nem teszek különbséget a párt alapú euroszkepticizmus „kemény” és „puha” típusai között, hanem a rendelkezésre álló adatoknak megfelelően a több/kevesebb integráció dimenziójában vizsgálódom.
- ⁴ Több esetben átkódoltam az eredeti kérdőívek kódkönyveihez képest a válaszlehetőségeket annak érdekében, hogy az értékek intuitívebbek legyenek (pl. a „nagyon elégedett”/”teljesen egyetért” legyen a magas érték), illetve, hogy megfelelően tudjam alkalmazni az értékeket a modellben, pl. dummy-ként. Ennek megfelelően az alábbiakban olyan formában mutatom be a felhasznált változókat, ahogyan azok a dolgozatban szerepelnek (vagyis adott esetben átkódolva, „nem tudom”/„nem válaszolt” kategóriákat kihagyva stb.).

Férfi: 0 – nő; 1 – férfi

Életkor: Év

Anyagi helyzet:

DK/S: Az Ön családja milyen anyagi körülmények között él? 1 (szegény) – 7 (gazdag).

N: Háztartás bruttó jövedelme ezer koronában.

Centrum–periféria:

DK/S: Ön hol él? 1 – Falusias településen vagy falun; 2 – Kis- vagy közepes méretű városban; 3 – Nagyváros elővárosában; 4 – Nagyvárosban?

N: Hol helyezné el magát egy olyan 1-től 10-ig terjedő skálán, ahol a 0 azt jelenti, hogy a központi kormányzat már így is túl sok figyelmet szentel a periférikus területeknek, míg a 10 azt, hogy a központi kormányzat nem fordít erre elég figyelmet?

(Ez a mutató közvetlenül a centrum–periféria dimenzió politikai konfliktusos jellegét ragadja meg, ezért ebben a modellben is ezt használtam. A kérdőívben szerepelt a lakóhely nagyságára – vagyis az EES-kutatással ellentétben nem a település típusára – vonatkozó kérdés, amely egyrészt erősen korrelál a fent említett centrum–periféria-indikátorral, másrészt gyakorlatilag ugyanolyan, szignifikáns és csaknem ugyanolyan erős hatást mutat, mint a modellben használt változó.)

Bal-jobb önbesorolás: Ön hova sorolná magát? 0 – baloldal; 10 – jobboldal.

Bevándorlás-ellenesség:

DK/S: Jelentősen kellene csökkenteni Dániában/Svédországban a bevándorlást. 1 – egyáltalán nem ért egyet; 2 – nem ért egyet; 3 – egyet is ért meg nem is; 4 – egyetért; 5 – teljesen egyetért.

N: A norvég bevándorlási politikával kapcsolatban a 0 jelentse azt a nézetet, hogy könnyebbé kellene tennünk a bevándorlók számára, hogy Norvégiába beléphessenek, míg a 10-es érték azt a véleményt fejezi ki, hogy a bevándorlók számát a jelenleginél is jobban korlátozni kellene.

Abortusz liberalizálása:

DK/S: A nők szabadon dönthessenek abortusszal kapcsolatos kérdésekben. 1 – egyáltalán nem ért egyet; 2 – nem ért egyet; 3 – egyet is ért meg nem is; 4 – egyetért; 5 – teljesen egyetért.

N: 1 – Az abortuszt semmilyen körülmények között nem szabadna megengedni. 2 – Csak ha a nő élete vagy egészsége veszélyben van. 3 – Akkor is, ha a nő személyes életkörülményei indokolják. 4 – Önálló döntés alapján.

A környezetvédelem fontos:

DK/S: Ön szerint ma mi a legnagyobb/második legnagyobb/harmadik legnagyobb probléma Dániában/Svédországban? 0 – nem említi a környezetvédelmet, vagy a klímaváltozást; 1 – harmadik helyen említi ezek valamelyikét; 2 – második helyen említi ezek valamelyikét; 3 – legnagyobb problémaként említi ezek valamelyikét.

N: A 0 azt a vágyat fejezi ki, hogy a környezetvédelemmel kapcsolatos intézkedéseket nem kellene olyan mértékben alkalmazni, hogy az az életszínvonalunkat befolyásolja, míg a 10-es érték azt a vágyat jelenti, hogy a környezet védelme érdekében többet kellene tenni még akkor is, ha ez mindenki, így az Ön számára is az életszínvonal jelentős csökkenésével jár.

EU-szkeptikus pártra szavazott (DK/S esetében EP 2009, N: 2009-es Storting-választás):

D: 1 – Júniusi Mozgalmat, Népi Mozgalom, Dán Néppárt; 0 – minden egyéb válasz.

S: 1 – Júniusi Lista, Svéd Demokraták, Baloldali Párt, Zöld Párt (bár ez utóbbi két párt 2009-ben hivatalosan már nem propagálta Svédország EU-ból való kilépését); 0 – minden egyéb válasz.

N: 1 – Vörös Szövetség, Szocialista Baloldali Párt, Centrumpárt, Keresztény Néppárt, Liberális Párt; 0 – minden egyéb válasz.

Elégedettség a demokrácia működésével a saját országban, illetve az EU-ban:

DK/S: Összességében mennyire elégedett Ön azzal, ahogyan a demokrácia működik. Dániában/Svédországban/az EU-ban? 1 – nagyon elégedetlen; 2 – inkább elégedetlen; 3 – inkább elégedett; 4 – nagyon elégedett.

N: Ön mennyire elégedett a demokrácia működésével Norvégiában? 1 – egyáltalán nem elégedett; 2 – nem nagyon elégedett; 3 – igen elégedett; 4 – nagyon elégedett.

Gazdasági helyzet értékelése az elmúlt évben:

DK/S: Megítélése szerint az elmúlt 12 hónapban hogyan változott az ország gazdasági helyzete: 1 – sokat romlott; 2 – valamit romlott; 3 – nem változott; 4 – valamit javult; 5 – sokat javult.

N: A jelenlegi gazdasági helyzet Norvégiában 1 – nagyon rossz; 2 – rossz; 3 – se nem jó, se nem rossz; 4 – jó; 5 – nagyon jó.

A következő évre vonatkozó gazdasági kilátások:

DK/S: A következő 12 hónapban az ország gazdasági helyzete: 1 – sokat fog romlani; 2 – valamit romlani fog; 3 – ugyanolyan marad; 4 – valamit fog javulni; 5 – sokat fog javulni.

N: A következő éveket tekintve mit gondol, az Ön gazdasági helyzete milyen lesz? 1 – rosszabb; 2 – nagyjából ugyanolyan; 3 – jobb.

A kormány teljesítményének értékelése:

DK/S: Ön elfogadhatónak vagy elfogadhatatlannak tartja a kormány teljesítményét? 0 – elfogadhatatlan; 1 – elfogadható.

N: Hogy véli, a jelenlegi norvég kormány az elmúlt négy évben milyen munkát végzett? 1 – nagyon rossz; 2 – rossz; 3 – egyaránt jó és rossz; 4 – jó; 5 – nagyon jó.

Európai identitás: Ön minek tekinti magát? 1 – csak svédnek/dánnak; 2 – dánnak/svédnek és európainak; 3 – európainak és dánnak/svédnek; 4 – csak európainak.

Bizalom az EU intézményeiben: Ön megbízik az Európai Unió intézményeiben? 1 – egyáltalán nem ért egyet; 2 – nem ért egyet; 3 – egyet is ért meg nem is; 4 – egyetért; 5 – teljesen egyetért.

Az EU-tagság „jó dolog”: Mit gondol, Dánia/Svédország EU-tagsága általában véve jó dolog, rossz dolog, vagy se nem jó, se nem rossz? 0 – se nem jó, se nem rossz, illetve rossz dolog; 1 – jó dolog.

Az ország számára a legfontosabb problémát az EU szintjén kell(ene) kezelni: Ön szerint ki lenne a legmegfelelőbb arra, hogy foglalkozzon az ország számára legnagyobb problémával: regionális, országos vagy európai hatóságok? 0 – ha nem említi az európai; 1 – európai.

A kormány/EU felelőssége a gazdasági körülményekért: Mennyire felelős a dán/svéd kormány/az EU a dániai/svédországi gazdasági helyzetért? 0 – egyáltalán nem felelős érte; 10 – teljes mértékben felelős.

⁵ Terjedelmi okok miatt nincs lehetőségem az elemzésbe bevont nagyszámú független változó – amúgy igen releváns – korrelációs mátrixát szerepeltetni a szövegben. Ahol releváns, ennek összefüggéseit jelezni fogom. Ugyanezen okból az 1. táblázat nem tartalmazza a standardizált regressziós együtthatókat (ezekre néhány helyen a szövegben hivatkozni fogok), valamint a multikollinearitásra (VIF, tolerancia) és a heteroszkedaszticitásra vonatkozó értékeket, számításokat. Természetesen az ezekkel kapcsolatos teszteket, ellenőrzéseket elvégeztem, s egyikkel kapcsolatos probléma sem áll fenn. A részletesebb eredményeket és háttérszámításokat kérésre bármely érdeklődő számára rendelkezésre bocsátom. Elérhetőségem: polgar.tamas80@gmail.com

IRODALOM

- Arter, David (2008): *Scandinavian Politics Today*. Manchester, Manchester University Press.
- Aylott, Nicholas (2005a): Lessons Learned, Lessons Forgotten: The Swedish Referendum on EMU of September 2003. *Government and Opposition*, Vol. 40(4), 540–564.
- Aylott, Nicholas (2005b): De politiska partierna. In: Blomgren, Magnus–Bergman, Torbjörn (szerk.): *EU och Sverige – ett sammanlänkat statsskick*. Malmö, Liber. 58–79.

- Bartolini, Stefano–Mair, Peter (1990): *Identity, Competition and Electoral Availability: the stabilisation of European electorates 1885–1985*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Berglund, Sten–Ulf Lindström (1978): *The Scandinavian Party System(s): A Comparative Study*. Lund, Studentlitteratur.
- Borre, Ole (2007): Issue voting in Denmark 2001–2005. In: Goul Andersen, Jørgen et al. (szerk.): *Det nye politiske landskab. Folketingsvalget 2005 i perspektiv*. Aarhus, Academica. 177–194.
- Buch, Roger–Hansen, Kasper M. (2002): The Danes and Europe: From EC 1972 to Euro 2000 – Elections, Referendums and Attitudes. *Scandinavian Political Studies*, Vol. 25 (1), 1–26.
- Ersson, Svante–Wide, Jessika (2005): Sverige och EU: Väljarnivån. In: Blomgren, Magnus–Bergman, Torbjörn (szerk.): *EU och Sverige – ett sammanlänkat statsskick*. Malmö, Liber. 34–57.
- Gabel, M.–Hix, Simon (2002): Defining the EU Political Space. An Empirical Study of the European Elections Manifestos, 1979–1999. *Comparative Political Studies*, Vol. 35 (8), 934–964.
- Gallai Sándor (1998): *A skandináv modell története*. Budapest, Aula Kiadó.
- Green-Pedersen, Christoffer (2012): A Giant Fast Asleep? Party Incentives and the Politicisation of European Integration. *Political Studies*, Vol. 60(1), 115–130.
- Hix, Simon (1999): Dimensions and Alignments in European Union Politics: Cognitive Constraints and Partisan Responses. *European Journal of Political Research*, Vol. 35(2) 69–106.
- Hix, Simon–Høyland, Bjørn (2011): *The Political System of the European Union*. Basingstoke, Palgrave MacMillan.
- Holmberg, Sören (2009): EU alltmer accepterat. In: Holmberg, Sören–Weibull, Lennart (eds.): *Svenskhöst*. Göteborg, SOM-institutet, Göteborgs universitet, 299–314.
- Holmberg, Sören–Oscarsson, Henrik (2004): *Väljare: svenskt väljarbeteende under 50 år*. Stockholm, Norstedts.
- Hooghe, Lisbeth–Marks, Gary–Wilson, C. J. (2002): Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration? *Comparative Political Studies*, Vol. 35 (8), 965–989.
- Knutsen, Oddbjørn (2004a): *Social Structure and Party Choice in Western Europe: A Comparative Longitudinal Study*. Basingstoke, Palgrave MacMillan.
- Knutsen, Oddbjørn (2004b): Voters and Social Cleavages. In: Knut Heidar (szerk.): *Nordic Politics – Comparative Perspectives*. Oslo, Universitetsforlaget. 60–80.
- Miljan, Toivo (1977): *The Reluctant Europeans: The Attitudes of the Nordic Countries towards European Integration*. London, C. Hurst and Co.
- Polgár Tamás (2011): Merre tovább, EGT? – Norvégia és az EU viszonya az integráció bővülése és mélyülése tükrében. *Politikatudomány Online*, Vol. 1(1-2). <http://portal.uni-corvinus.hu/index.php?id=47210>
- Polgár, Tamás (2013): The Nordic View: Impact of the Economic Crisis on the Domestic Politics and EU-policies of the Nordic Countries. In: Ágh, Attila – Vass, László (eds.): *European Futures: The Perspectives of the New Member States in the New Europe*. Budapest, Budapest College of Communication and Business. Together for Europe Series, No. 16, 211–267.
- Polgár, Tamás (2014): Still "Euro-Party Systems"? – Representativeness of Political Parties on the EU-Dimension in Denmark and Sweden. *Journal of Comparative Politics*, Vol. 7(1), 69–88.
- Saglie, Jo (2000): Values, Perceptions and European Integration: The Case of the Norwegian 1994 Referendum. *European Union Politics*, Vol. 1(2), 227–249.

- SCB (2011): *Åttapartivalet 2010 – Allmännavalen (Valundersökningen)*. Stockholm, Statistiska Centralbyrån.
- Sitter, Nick (2001): The Politics of Opposition and European Integration in Scandinavia: Is Euro-Scepticism a Government–Opposition Dynamic? *West European Politics*, Vol. 24(4), 22–39.
- Sitter, Nick (2002): *Opposing Europe: Euro-Scepticism, Opposition and Party Competition*. SEI WP no. 56, Sussex European Institute.
- Szczerbiak, Aleks–Taggart, Paul (2000): *Opposing Europe: Party Systems and Opposition to the Union, the Euro and Europeanisation*. ‘Opposing Europe Research Network’ Working Paper No. 1
- Sørensen, Catharina (2006): *Elsker, elsker ikke? Euroskepsis i forandring*. København, Dansk Institut for Internationale Studier.
- Tallberg, Jonas–Aylott, Nicholas–Bergström, Carl Fredrik–Vifell, Åsa Casula–Palme, Joakim (2010): *Europeiseringen av Sverige. Demokratirådets Rapport 2010*. Stockholm, SNS Förlag.
- Wallace, Helen (2010): An Institutional Anatomy And Five Policy Modes. In: Wallace, Helen–Pollack, Mark–Young, Alasdair (eds.): *Policy Making In The European Union*. Oxford, Oxford University Press. Sixth Edition. 69–104.